
Sociální ekonomika

Sociální ekonomika

Vedle pojmů tržní ekonomika a veřejná ekonomika existují další pojmy jako sociální ekonomika nebo solidární ekonomika, která nemá za cíl jen zisk, ale především rozvoj vzájemné solidarity. Tvoří ji sociální podniky – soukromé subjekty, které mají právní formu obchodní společnosti, OSVČ nebo nestátní neziskové organizace. Např. Pragulic nabízející procházky Prahou s bezdomovci, kavárna Modrý domeček nebo sociální podnik Ekovysočina s.r.o. spojující ochranu krajiny a přírody s vytvářením pracovních příležitostí pro znevýhodněné osoby.

Co je sociální ekonomika

Co je sociální ekonomika, co jsou sociální podniky? „Sociální ekonomika není založena na kapitálu, ale na participativní demokracii; cílem sociální ekonomiky je nejen zisk, ale vzájemná solidarita. Sociální ekonomika může významnou měrou přispívat k začleňování znevýhodněných osob do společnosti“ (Dohnalová 2006). Začleňování znevýhodněných lidí se děje prostřednictvím jejich zaměstnávání, proto je časté označení integrační sociální podnik (sociální podnik typu WISE - Work Integration Social Enterprise), který vytváří nová pracovní místa pro osoby, jež jsou znevýhodněné na trhu práce, a podporuje možnosti jejich profesního uplatnění. Tím přispívá k ekonomické nezávislosti těchto lidí na státu a k sociálnímu začleňování. Původně se integrační sociální podniky zaměřovaly na poskytování pracovní terapie zdravotně znevýhodněným osobám, nyní pracují i s dalšími skupinami osob (dlouhodobě nezaměstnané osoby, migranti, drogoví uživatelé, propuštěné osoby, lidé bez domova a další). Integrační sociální podniky dosud převažují v českém pojetí sociální ekonomiky a jejich subjektů.

Sociální ekonomika je ve své podstatě synonymním označením pro třetí sektor, občanský sektor nebo neziskový sektor a koexistuje spolu se sektorem veřejným a tržním v tzv. smíšené nebo pluralitní ekonomice (Borzaga, Tortia 2007).

Schéma č. 1: Sociální ekonomika v třísektorovém pohledu na ekonomiku

VEŘEJNÝ SEKTOR	TŘETÍ SEKTOR	TRŽNÍ SEKTOR
Stát	Sociální ekonomika	Trh
	Občanský sektor	
	Neziskový sektor	

Charta sociální ekonomiky

- nadřazenost jedince a sociálního cíle nad kapitálem;
- dobrovolné a otevřené členství;
- demokratické řízení členy – maximální zapojení členů / pracovníků do rozhodování;
- spojení zájmů členů / uživatelů a/nebo veřejného zájmu;
- ochrana a uplatňování zásad solidarity a zodpovědnosti;
- samostatné hospodaření a nezávislost na orgánech veřejné správy a autonomie řízení;
- podstatná část zisků z aktivit je využívána pro účely cílů udržitelného rozvoje, ve prospěch rozvoje služeb členům a ve prospěch veřejného zájmu (Déclaration 2002).

Definování sociální ekonomiky jako souboru subjektů s určitými rysy vyvolává otázku vzájemných vztahů s veřejnou a s tržní ekonomikou. Zahraniční experti (Bouchard, Defourny a další) zdůrazňují, že sociální ekonomika se odlišuje od veřejné a tržní ekonomiky tím, že poskytuje prostor pro řešení nově se objevujících potřeb požadavků ve společnosti, a to i v období krizí vyznačujících se významnými socioekonomickými změnami. Aktivity v sociální ekonomice zahrnují projevy podnikatelského chování s morálními zásadami, s cílem naplňování sociálního poslání – „společensky odpovědné podnikání.“ V sociální ekonomice vznikají aktivním přístupem subjektů příležitosti pro tvorbu sociálních hodnot i sociálních inovací.

Sociální ekonomika a třetí sektor

Zásadní je, že subjekty sociální ekonomiky (sociální podniky) jsou oddělené jak od státu a jeho institucí, tak od komerčních subjektů zaměřených pouze na výdělečnou činnost (Dohnalová 2012: 13).

Sociální ekonomika se částečně odlišuje od občanského sektoru tím, že zahrnuje jen ty organizace občanského sektoru, které vykonávají soustavné ekonomické aktivity. Navíc do sociální ekonomiky spadá část tržního sektoru: některá družstva a nově vznikající typy sociálních podniků různých právních forem, a to i obchodních společností nebo osob samostatně výdělečně činných sledující ekonomický výkon, ale také společenský zájem a mají demokratické řízení.

Schéma č. 2: Subjekty sociální ekonomiky mezi občanským sektorem a tržním sektorem

TRŽNÍ SEKTOR		SUBJEKTY SOCIÁLNÍ EKONOMIKY		OBČANSKÝ SEKTOR
obchodní společnosti družstva	obchodní společnosti družstva	SUBJEKTY SOCIÁLNÍ EKONOMIKY	organizace občanského sektoru vykonávající soustavné ekonomické aktivity	organizace občanského sektoru
osoby samostatně výdělečně činné	osoby samostatně výdělečně činné			

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Defourny, Nyssens, 2006

Sociální podniky

Sociální podniky jako subjekty sociální ekonomiky charakterizuje takový přístup k podnikání, který trvale propojuje veřejný (společenský) zájem, ekonomický výkon a demokratické řízení (Social Economy Europe 2015). Tím je odlišný způsob jejich podnikání od komerčních společností. Sociální podniky provozují obchod i poskytují služby. Často spolupracují s místními úřady a s dalšími lokálními subjekty při poskytování veřejných služeb; v místním hospodářství i v zemědělství, v gastronomii a nabídce bio potravin, ve zdravotní a sociální oblasti a jsou aktivní v mnoha dalších volnočasových i kulturních aktivitách.

Jde o soukromé subjekty (organizace nebo podniky), které jsou nezávislé na veřejných institucích, reagují na potřeby a požadavky svých členů a na potřeby zájmu společnosti. Subjekty sociální ekonomiky naplňují vizi „lidské ekonomiky“; s podporou místních institucí, podniků a neziskových organizací jsou přínosem pro stabilitu v regionu. Mohou se stát nástrojem zmírňování dopadů ekonomické krize také tím, že zaměstnávají osoby, které měly dosud příjem ze sociálních dávek, anebo využíváním místních lidských i jiných zdrojů. Jsou spojeny s inovacemi, které přispívají k naplňování cílů udržitelného rozvoje. Propojují tři cíle – sociální, ekonomický a environmentální (3P – People, Profit, Planet).

Sociální ekonomika v EU

V rámci Evropské unie byla v roce 2000 založena reprezentativní instituce pro sociální ekonomiku, Evropská stálá konference družstev, vzájemných společností, sdružení a nadací (CEP-CMAF: European Standing Conference of Co-operatives, Mutual Societies, Associations and Foundations), která v roce 2008 změnila název na Social Economy Europe. Tato organizace podporuje rozvoje sociální ekonomiky v členských zemích EU, na první stránce jejich webu uvádí, že sociální ekonomika představuje obchodní model pro budoucnost Evropy, který přináší pozitivní výsledky, zejména pokud jde o zaměstnanost a sociální soudržnost v celé Evropě. V Evropské unii existuje v 2,8 milionu podniků a organizací sociální ekonomiky, které zaměstnávají 13,6 milionu lidí a představují 8 % HDP EU. Sociální ekonomika je zakořeněna v občanské společnosti a má silný sociální závazek, sociální podniky nabízejí inovativní řešení hlavních ekonomických, sociálních a environmentálních výzev naší doby, protože přispívají k dosažení klíčových cílů EU. Social Economy Europe charakterizuje sociální ekonomiku jako soubor různých podniků a organizací, jako jsou družstva, vzájemné pojišťovny, asociace, nadace a sociální podniky, které mohou být specifické pro každou zemi podle národní legislativy. V rámci EU bylo provedeno několik srovnávacích analýz sociální ekonomiky členských zemí, které byly rozděleny do několika skupin podle míry podpory této koncepce. V současné době je aktuální Akční plán sociální ekonomiky (The Social Economy Action Plan), ke kterému se hlásí a implementují ho členské státy.

Nejen pro Evropskou unii, ale pro celý svět jsou podstatné poznatky z několikaletého výzkumu sociálních podniků, který byl ukončen v roce 2021 a organizovala ho evropská výzkumná společnost EMES. Do výzkumu se zapojila přes 50 zemí světa a cílem bylo ručit hlavní modely sociálních podniků. Českou republiku zastupovala výzkumnice z FHS UK.

Sociální ekonomika a sociální podniky v České republice

Pojem sociální ekonomika u nás není příliš známý, ale některé skutečnosti vytvářejí vhodné podmínky pro vznik a rozvoj jejich subjektů a pro přijetí koncepce v českých podmínkách.

V minulosti existovala řada spolků, družstev a jiných svépomocných aktivit, které je dobré si připomínat a na které navazovat. Myšlenky svépomoci, propojení ekonomického a sociálního přístupu jsou spojeny s Tomášem Baťou, Karlem Englišem aj. Nyní je česká sociální ekonomika podporovaná evropskou politikou a evropskými financemi, zejména Evropským sociálním fondem. Zároveň pro české pojetí sociální ekonomiky a sociálních podniků je podstatné poznávání zahraničních konceptů a zkušeností.

Praha se stala v roce 2002 první zemí střední a východní Evropy, kde se konala světová konference o sociální ekonomice. Předtím podobné mezinárodní konference probíhaly v prostředí západoevropských demokracií. Na konferenci byla přijata tzv. Pražská deklarace (Dohnalová 2006). Také důsledkem konání konference v Praze došlo u nás k zájmu porozumět zahraničním koncepcím a k potřebě seznámit se se zahraniční praxí především ze zemí Evropské unie. Ustavila se skupina odborníků a zájemců, která si kladla za cíl definovat českou sociální ekonomiku a určit principy českých sociálních podniků včetně integračních. Byly realizovány první výzkumy, vznikaly vysokoškolské předměty (např. na FHS UK).

Dnes se považuje za sociální podnik několik set subjektů a jsou ekonomicky aktivní v nejrozmanitějších oblastech. Na webu České sociální podnikání bylo začátkem roku 2022 uvedeno 311 sociálních podniků (Adresář sociálních podniků, 2022).

Tabulka č. 1 Sociální podniky v oblastech podnikání

Call centrum, telemarketing, direct marketing	Obchod	Stavební práce a projektové a architektonické činnosti	Umělecká a řemeslná tvorba
Catering	Odpady a recyklace	Stravování (zahrnuje kavárny, restaurace, jídelny, bistra apod.)	Výroba
Grafické a tiskové práce	Ostraha a bezpečnostní služby	Textil - výroba, recyklace, reuse	Vzdělávání a školení
IT služby	Potravinářská výroba	Úbytování	
Kancelářské potřeby	Prádelny	Údržba zeleně a technické služby	
Kompletace a kontrola kvality	Pronájem prostor	Úklidové služby a potřeby	
Nábytek a vybavení interiérů	Propagační a dárkové předměty		

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Adresář sociálních podniků, 2022

Legislativa pro sociální podniky

V České republice, přestože nemáme žádný zákon pro sociální podniky, jsou sociální podniky zakládány. Mají různou právní formu, nejčastější jsou obchodní společnosti.

Tabulka č. 2 Sociální podniky podle právní formy

PRÁVNÍ FORMA	Počet v % z počtu 311 sociálních podniků
společnost s ručením omezeným	46
obecně prospěšná společnost	23
družstvo	8
spolek	8

ústav	6
OSVČ	5
církevní právnická organizace	2,5
zájmové sdružení právnických osob	0,5
veřejná obchodní společnost	0,5
akciová společnost	0,5

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Adresář sociálních podniků, 2022

Návrh zákona o integračním sociálním podniku čeká na schválení. Uvádí se v něm, že integrační sociální podnik je fyzická nebo právnická osoba, které je přiznán status integračního sociálního podniku. Právnické nebo fyzické osoby, kterým nebyl přiznán status integračního sociálního podniku, se nemohou jako integrační sociální podniky označovat. Integrační sociální podnik je povinen zaměstnávat znevýhodněné osoby. Podíl znevýhodněných osob musí dosahovat alespoň 30 % průměrného ročního počtu zaměstnanců integračního sociálního podniku. V návrhu zákona se za znevýhodněné osoby se považují osoby se zdravotním postižením podle Zákona o zaměstnanosti nebo osoby sociálně znevýhodněné.

Téma legislativy pro sociální podnikání je u nás v zájmu pozornosti. Podle návrhu zákona jde zejména o integrační sociální podniky, ale je zřejmé, že jsou i jiné než integrační sociální podniky. Vhodné legislativní podmínky by měly být i pro zavádění do života nových forem podnikání, zejména malých a středních podniků, i pro sociální inovace, které budou podporovat cíle udržitelného rozvoje. Například environmentální sociální podniky byly uváděny v posledních výzvách Operačního programu Zaměstnanost.

Tabulka č. 3 Sociální podniky – příklady integračních a environmentální

Integrační sociální podnik	Environmentální sociální podnik
Ethnocatering	Fair & Bio pražírna
Agentura ProVás, s.r.o.	Farma Ledecká zahrada
Diakonie Broumov, sociální družstvo	NATURPARK 12
BISTRO MEZI ŘÁDKY	Fér Kaffé Veronica
Zahrada	KOKOZA, o.p.s.

Environmentální sociální podnik má jako společensky prospěšný cíl vedeno řešení konkrétního environmentálního problému a zaměstnávání sociálně znevýhodněných, dodržuje lokální princip přednostního uspokojování potřeb místní komunity a místní poptávky, využívání přednostně místních zdrojů a spolupráce sociálního podniku s místními aktéry. Lokální význam je zdůrazňován vedle sociálního, ekonomického a environmentálního prospěchu.

Autorka Marie Dohnalová

[doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc.](#)

Tex je upraven z knihy: Dohnalová, M., Deverová, L., Legnerová, K. a Pospíšilová, T. Lidské zdroje v sociálních podnicích. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

Jak odkazovat na tento text:

Dohnalová, Marie Základní pojmy Studií občanské společnosti: Sociální ekonomika [online]. 2022. Dostupné na: <https://ksos.fhs.cuni.cz/KOS-222.html>

O Studiích občanské společnosti

Téma sociální ekonomiky je jedním z předmětů navazujícího magisterského studijního programu Studia občanské společnosti na fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy.

Chcete se dozvědět víc o tom, co dělá občanská společnost u nás i ve světě? Studia občanské společnosti nabízí prostor pro propojování teorie i praxe. Dozvíte se, jak organizace občanské společnosti i sociální ekonomiky fungují, jakým čelí výzvám a jak jejich činnost podpořit. [Témata studia naleznete zde](#), nebo ve struktuře a [studijních plánech](#).

Chcete vědět, k čemu vám studium bude? Přečtěte si také [příběhy absolventů](#), které ukazují, jak jim studia pomohla uplatnit se nejen ve třetím sektoru.

Literatura

Adresář sociálních podniků, [online]. [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: <<https://ceske-socialni-podnikani.cz/adresar-socialnich-podniku>>

Borzaga, C., Tortia, E. Social Economy Organisations in the Theory of the Firm. In Noya, A., Clarence, E. (eds.). The Social Economy. Building Inclusive Economies. Paris: OECD, 2007, s. 23-60.

Bouchard, M. J. „Introduction. The Worth of the Social Economy“. In Bouchard, M. J. (ed.). The Worth of the Social Economy: An International Perspective. Bruxelles: P.I.E. Peter Lang, 2009. s. a., 11 – 18.

Déclaration finale commune des organisations européennes de l'Économie Sociale. Brussels: CEP-CMAF, 2002. [online]. [cit. 2015-08-04]. Dostupné z: <http://www.socialeconomy.eu.org/social-economy>.

Defourny, J., Nyssens M. Defining social enterprise. In: Nyssens M. Social Enterprise. At the crossroads of market, public policies and civil society. London and New York: Routledge, 2006.

Dohnalová, M. Sociální ekonomika v evropeizaci českého hospodářství. Studie Národohospodářského ústavu J. Hlávky č. 9. Praha: Národohospodářský ústav J. Hlávky. 2006.

Dohnalová, M. a kolektiv. Sociální ekonomika, sociální podnikání. Podnikání pro každého. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2012, s. 13.

Social Economy Europe. [online]. [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: < <http://www.socialeconomy.eu.org/spip.php?rubrique10&lang=en> >